

บทที่ 2

วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาวรรณกรรมและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยขอนำเสนอตามหัวข้อดังนี้

1. ความต้องการสารสนเทศ
 - 1.1 ความหมายและความต้องการสารสนเทศ
 - 1.2 ความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการสารสนเทศ การแสวงหาสารสนเทศ และการใช้แหล่งสารสนเทศ
2. พฤติกรรมการค้นหาและการใช้สารสนเทศ
 - 2.1 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการค้นหาและการใช้สารสนเทศ
 - 2.2 วิธีการแสวงหาสารสนเทศ
3. การศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้และความต้องการใช้สารสนเทศ
 - 3.1 ประโยชน์ของการศึกษาผู้ใช้
 - 3.2 ระดับของผู้ใช้
 - 3.3 แนวการศึกษาผู้ใช้
4. การแบ่งสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์
5. แหล่งสารสนเทศสาขาเศรษฐศาสตร์
 - 5.1 การแบ่งประเภทของสารสนเทศ
 - 5.2 แหล่งสารสนเทศสาขาเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทย
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 6.1 งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาการใช้สารสนเทศ ความต้องการสารสนเทศ พฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศ
 - 6.2 งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาพฤติกรรม ความต้องการในการใช้สารสนเทศ ทางสังคมศาสตร์ในประเทศไทยและในต่างประเทศ

1. ความต้องการสารนิเทศ

A. H. Maslow ได้ศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์และแรงจูงใจ และตั้งทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจมนุษย์ โดยกล่าวว่า พฤติกรรมของมนุษย์จะถูกกำหนดและควบคุมโดยแรงจูงใจ ซึ่งจะมีลักษณะแตกต่างกันไปตามแต่ละบุคคล พฤติกรรมที่เกิดจากแรงจูงใจ (Motives) หรือความต้องการ (Wants) ของมนุษย์ตามทฤษฎีของ Maslow มีดังนี้ (ธงชัย สันติวงศ์, 2537)

1) คนทุกคนมีความต้องการและความต้องการนี้จะมียุ่ตลอดเวลาและไม่มีที่สิ้นสุด เป็นข้อเท็จจริงที่ชัดเจนที่ว่า คนทุกคนต่างมีความต้องการ และความต้องการนี้จะไม่มีทางสิ้นสุดนับตั้งแต่เกิดจนถึงตาย

2) ความต้องการที่ได้รับการตอบสนองแล้วก็จะมิใช่แรงจูงใจสำหรับพฤติกรรมต่อไปอีก ความต้องการใด ๆ ถ้าหากได้รับการตอบสนองเสร็จสิ้นไปแล้ว ก็จะไม่มีความหมายสำหรับบุคคลนั้น และความต้องการลำดับต่อไปที่ยังไม่ได้รับการตอบสนองเท่านั้นที่จะมีอิทธิพลต่อบุคคลดังกล่าวได้

3) ความต้องการของคนจะมีลักษณะเป็นลำดับขั้นจากต่ำไปหาสูงตามลำดับของความสำคัญ ในขณะที่ความต้องการขั้นต่ำได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการที่สูงขึ้นต่อไปก็จะตามมา ลำดับขั้นของความต้องการ (Hierarchy of Needs) จากต่ำไปสูงมี 5 ประการคือ

3.1) ความต้องการทางด้านร่างกาย (Physiological Needs) เป็นความต้องการพื้นฐานขั้นแรกของมนุษย์ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับที่จะให้มีชีวิตอยู่รอด เช่น ความต้องการอาหาร น้ำ อุณหภูมิที่เหมาะสม เป็นต้น ทั้งนี้เพราะความจำเป็นที่จะต้องดำรงชีพอยู่ ทำให้มนุษย์จำต้องไปหาสิ่งเหล่านี้ตอบสนองก่อนสิ่งอื่นใด

3.2) ความต้องการทางด้านความปลอดภัยหรือความมั่นคง (Security or Safety Needs) เมื่อความต้องการทางด้านร่างกายได้รับการตอบสนองตามสมควรแล้ว มนุษย์ก็จะเริ่มคิดถึงความปลอดภัยและความมั่นคง เช่น มนุษย์อยากที่จะมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ในรูปของค้ำประกันสัญญาจากฝ่ายนายจ้างที่จะจ่ายเงินเดือนค่าจ้าง หรือผลตอบแทนให้ในระยะยาวในองค์การธุรกิจ

3.3) ความต้องการทางด้านสังคม (Social or Belongingness Needs) ภายหลังจากที่คนได้รับการสนองในสองขั้นดังกล่าวแล้ว มนุษย์ก็จะมีความต้องการที่สูงขึ้น คือ ความต้องการทางด้านสังคม ความต้องการชนิดนี้ก็คือ ความต้องการที่จะเข้าร่วมเป็นสมาชิกขององค์กรต่าง ๆ อยากจะคบหาสมาคมกับบุคคลอื่น รวมตลอดทั้งจะได้รับมิตรภาพและความเห็นใจจากกลุ่มเพื่อนฝูง เป็นต้น

3.4) ความต้องการที่จะมีฐานะเด่นในสังคม (Esteem or Status Needs) ความต้องการขั้นต่อมาจะเป็นความต้องการที่ประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ ดังนี้คือ ความมั่นใจในตนเองในเรื่องของความสามารถ ความรู้ และความสำคัญในตัวของตัวเอง รวมตลอดทั้งความต้องการที่จะมีฐานะเด่นเป็นที่ยอมรับของบุคคลอื่น หรืออยากที่จะให้บุคคลอื่นสรรเสริญหรือนับหน้าถือตา เป็นต้น

3.5) ความต้องการที่จะได้รับความสำเร็จตามความนึกคิดทุกอย่าง (Self-actualization or Self-realization) ลำดับขั้นความต้องการที่สูงสุดของมนุษย์ก็คือ ความต้องการที่อยากจะสำเร็จทุกสิ่งทุกอย่างตามความนึกคิด ภายหลังจากที่มนุษย์ได้รับการสนองตอบความต้องการทั้ง 4 ขั้นอย่างครบถ้วนแล้ว มนุษย์ก็จะยังคงมีความต้องการที่สูงขึ้นไปอีก และอยากที่จะสำเร็จสมประสงค์ตามความนึกคิดที่ตนได้ใฝ่ฝันไว้ทุกอย่าง

ความพอใจที่ได้รับความสำเร็จตามความนึกคิดดังกล่าวนี้ มีลักษณะกว้างขวางมากและจะแตกต่างกันไปในแต่ละคน ความต้องการในขั้นนี้มักจะเป็นความต้องการที่เป็นอิสระเฉพาะแต่ละคน แต่ละคนต่างก็มีความนึกคิดใฝ่ฝันที่อยากได้รับความสำเร็จในสิ่งอันสูงส่งในธรรมชาติของตน

1.1 ความหมายและวิวัฒนาการของความต้องการสารนิเทศ

ความต้องการสารนิเทศเป็นคำที่ใช้แทนแนวคิดที่ว่า ทำไมคนจึงแสวงหาและใช้สารนิเทศ ความต้องการสารนิเทศเกิดเมื่อบุคคลนั้นพบว่า ตนเองตกอยู่ในสถานการณ์ที่ตนต้องตัดสินใจ หาคำตอบ ข้อเท็จจริง แก้ปัญหาหรือแม้แต่ทำความเข้าใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ความต้องการสารนิเทศจึงเกิดได้ทุกเรื่องและทุกขณะในชีวิตประจำวัน การที่บุคคลแต่ละคนพยายามตอบสนองความต้องการของตนเอง จึงใช้แหล่งสารนิเทศหรือผู้จัดสรรสารนิเทศต่าง ๆ เพื่อให้ได้สารนิเทศที่ต้องการ แหล่งสารนิเทศจึงอาจเป็นตัวบุคคล สิ่งตีพิมพ์ องค์กร สถาบัน หรือกลุ่มสถาบัน ความต้องการสารนิเทศจึงสามารถดูได้จากสถานการณ์ที่บุคคลนั้นแสวงหาและใช้สารนิเทศ โดยเน้นบุคคลและสถานการณ์ที่บุคคลนั้นเผชิญอยู่ การวิเคราะห์สถานการณ์จึงเป็นช่องทางในการศึกษาความต้องการสารนิเทศวิธีหนึ่ง ทั้งนี้เพราะหากที่จะแยกความต้องการสารนิเทศออกจากสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดความต้องการได้ (ประภาวดี สืบสนธิ์, 2533)

จิรวรรณ ภักดีบุตร (2535ข) กล่าวถึงวิวัฒนาการความต้องการสารนิเทศว่า มนุษย์มีความต้องการสารนิเทศมานานแล้ว ซึ่งในขั้นต้นมนุษย์ต้องการสารนิเทศเพียงเพื่อสนองความต้องการหรือความจำเป็นพื้นฐานในการยังชีพและเพื่อการติดต่อสังสรรค์กันเท่านั้น ต่อมาเมื่อมีการบันทึกข้อมูลในรูปตัวอักษรและมีการใช้กระดาษแพร่หลายขึ้น ความต้องการสารนิเทศก็ยิ่งมีมากขึ้น แต่ยังคงจำกัดเฉพาะผู้ที่เกี่ยวข้องบางกลุ่ม หรือผู้ที่มิสถานภาพที่จะเข้าถึงและใช้สารนิเทศได้เท่านั้น การพัฒนารูปแบบสารนิเทศและความต้องการสารนิเทศในระยะเริ่มแรกจนถึงปัจจุบัน จำแนกออกเป็น 3 ยุค คือ

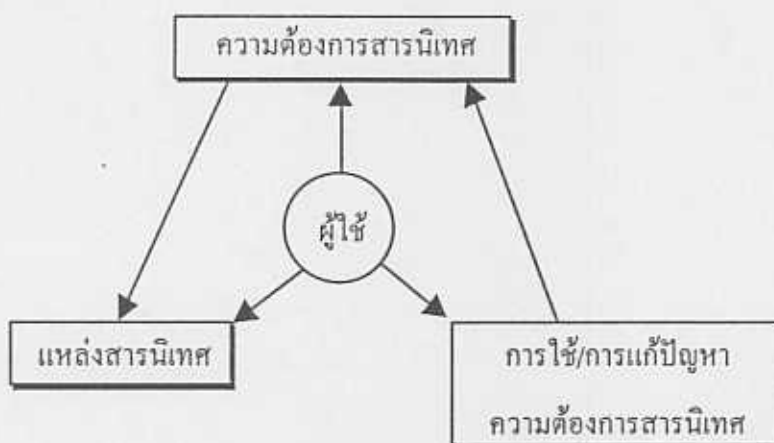
1) ยุคแห่งการค้นคว้าหาความรู้เฉพาะสาขาวิชา (Discipline-oriented Research) เป็นยุคที่นักวิชาการและนักวิจัยแลกเปลี่ยนความรู้และสารนิเทศซึ่งกันและกันในแวดวงสาขานั้น ซึ่งความรู้และสารนิเทศเฉพาะสาขาเผยแพร่ออยู่ในวงจำกัด

2) ยุคแห่งการค้นคว้าหาความรู้หรือการวิจัยเพื่อภารกิจใดภารกิจหนึ่ง (Mission-oriented Research) เป็นยุคที่มีการผลิตผลงานวิจัยและงานวิชาการออกมาและเผยแพร่ในวงกว้างขึ้น มีการจัดทำบรรณานุกรมและสารบัญเพื่อออกเผยแพร่ว่าเป็นเครื่องมือช่วยค้นคว้า

3) ยุคแห่งการค้นคว้าวิจัยเพื่อการแก้ปัญหาหรือเพื่อการตัดสินใจ (Problem-oriented Research) เป็นยุคที่มีการผลิตสารนิเทศออกมาหลากหลาย มากมาย ทั้งในสาขาวิชาและรูปแบบ คอมพิวเตอร์มีบทบาทสำคัญในการค้นหาสารนิเทศผ่านฐานข้อมูลและบริการสารนิเทศเป็นบริการเชิงพาณิชย์มากขึ้น

ผู้ใช้สารนิเทศแต่ละกลุ่มมีพฤติกรรมการค้นหาและการใช้สารนิเทศแตกต่างกันไป โดยขึ้นอยู่กับภารกิจทางด้านหน้าที่การงานของผู้ใช้ เช่น นักวิชาการต้องการสารนิเทศเพื่อประกอบการสอน การวิจัย และศึกษาเรื่องราวในหัวข้อที่ตนสนใจ เป็นผู้ที่อ่านและศึกษาอย่างกว้างขวาง ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติและสภาพส่วนบุคคลของผู้ใช้ และขึ้นอยู่กับ การเข้าถึงและการใช้สารนิเทศ ทั้งนี้ พฤติกรรมการค้นหาของผู้ใช้มักเริ่มต้น โดยกระบวนการแบบไม่เป็นทางการ

1.2 ความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการสารนิเทศ การแสวงหาสารนิเทศ และการใช้แหล่งสารนิเทศ

ภาพที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการสารนิเทศ การแสวงหา และการใช้สารนิเทศ

ความต้องการสารนิเทศมีความสัมพันธ์กับการแสวงหาและการใช้สารนิเทศ โดยผู้ใช้จะเป็นผู้กำหนดความต้องการใช้สารนิเทศ ซึ่งจะนำไปสู่การใช้แหล่งสารนิเทศ เพื่อสนองตอบความต้องการในที่สุด

ความต้องการสารสนเทศเป็นเรื่องที่สัมพันธ์กับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการแสวงหาและการใช้สารสนเทศ ดังนี้ (ประภาวดี สืบสนธิ์, 2533)

1) ประเภทหรือจุดประสงค์ของการใช้สารสนเทศ เช่น

1.1) เพื่อสนองตอบความต้องการส่วนบุคคล เช่น แก้ข้อสงสัย ตอบคำถามที่บุคคลนั้นอยากรู้ เพื่อประโยชน์ของบุคคลนั้นเป็นหลัก

1.2) เพื่อการศึกษาไม่ว่าจะของตนเองหรือของบุคคลอื่น

1.3) เพื่อการปฏิบัติงาน

1.4) เพื่อปกครองสังคมและเพื่อวัตถุประสงค์อื่นในระดับสูงขึ้นไปในระดับนานาชาติ เช่น เพื่อการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม เพื่อการถ่ายทอดเทคโนโลยี

2) สถานการณ์ที่คนพบว่าตนเองมีความต้องการสารสนเทศ สถานการณ์เหล่านี้อาจเกี่ยวข้องกับเรื่องเงิน สุขภาพ นันทนาการ การเดินทาง การศึกษา กฎหมาย การแก้ปัญหาอาชญากรรม เป็นต้น

3) ความต้องการสารสนเทศอาจเป็นคำถาม หรือปัญหาที่เกิดขึ้นเมื่อคนพบว่าตนมีความต้องการที่จะแสวงหาคำตอบเพื่อตอบข้อสงสัย เพื่อแก้ปัญหา เพื่อตัดสินใจ หรือเพื่อการเรียนรู้

4) ประเภทของสารสนเทศ จะเห็นได้ว่าเมื่อคนมีความต้องการสารสนเทศและเกิดมีคำถามหรือปัญหาขึ้น คนจะหาว่าสารสนเทศประเภทใดสามารถสนองตอบความต้องการหรือตอบปัญหาได้ เช่น สารนิเทศประเภทแสดงหรือสาธิตให้เห็นวิธีการ กระบวนการ (Show-how) ประเภทที่อธิบายวิธีการเทคนิค (Know-how) เป็นต้น

5) ลักษณะของสารสนเทศ หมายถึง ข้อกำหนดที่บุคคลนั้นคาดหวังไว้เกี่ยวกับสารสนเทศที่ต้องการ อันได้แก่ สารนิเทศนั้นมีรูปแบบ ขอบเขต รายละเอียดที่น่าเสนอมีภาษาและคุณภาพที่เหมาะสมกับความสามารถของผู้รับในสถานการณ์นั้น ๆ เช่น เสนอคำตอบอย่างละเอียด ตรงประเด็น เข้าใจง่าย ทันสมัย เป็นต้น

6) แหล่งสารสนเทศ เมื่อคนตระหนักถึงความต้องการสารสนเทศของตนก็สามารถแสวงหาสารสนเทศได้จากแหล่งต่าง ๆ ที่มีอยู่โดยรอบ โดยอาจหาสารสนเทศที่จัดตั้งขึ้นเพื่อทำหน้าที่ให้บริการสารสนเทศ เช่น ห้องสมุด ศูนย์สารสนเทศ หรือใช้ระบบหรือหน่วยงานอื่นที่งานหลักไม่ใช่งานสารสนเทศแต่พอจะให้สารสนเทศที่ต้องการได้ นอกจากนี้ผู้ใช้ยังอาจหาสารสนเทศจากตัวบุคคล เช่น ญาติ เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมงาน ร่วมอาชีพ สมาชิกในครอบครัว ฯลฯ แทนที่จะหาจากสถาบันข้างต้นในการหาสารสนเทศจากตัวบุคคลก็จะเกิดการสื่อสารได้ตอบได้ทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน

7) ผลของการใช้สารนิเทศต่อบุคคล หลังจากมีการใช้สารนิเทศก็จะเกิดผลต่อบุคคล ผู้ใช้นั้นไม่ทางตรงก็ทางอ้อม เช่น สามารถตัดสินใจเลือกพาหนะเดินทาง ซื้อสินค้า เสนอโครงการ ตามที่ประสงค์ได้ ฯลฯ

8) ผลของการใช้สารนิเทศโดยรวมย่อมส่งผลต่ออีกทอดหนึ่ง ผลนั้นปลายนี้อาจเกิด ประโยชน์แก่องค์กรและสังคมที่บุคคลนั้นสังกัด

2. พฤติกรรมการค้นหาและการใช้สารนิเทศ

พฤติกรรมการค้นหาและการใช้สารนิเทศ หมายถึง กิจกรรมที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งกระทำเพื่อให้ได้สารนิเทศ ข้อมูลและข่าวสารที่จะสนองความต้องการของตน ทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความสนใจส่วนตัว หน้าที่การงานและเพื่อการเรียนรู้ พฤติกรรมเช่นนี้เริ่มขึ้นเมื่อบุคคลนั้นต้องการรู้ ศึกษาและวิเคราะห์เรื่องหรือปัญหาใดปัญหาหนึ่ง และพบว่าความรู้ที่ตนมีอยู่นั้นไม่เพียงพอที่จะทำการ ศึกษาได้ จึงต้องการความรู้และสารนิเทศเพิ่มเติม (จิรวรรณ ภักดีบุตร, 2535ก)

2.1 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการค้นหาและการใช้สารนิเทศ

ผู้ใช้สารนิเทศแต่ละบุคคลแต่ละกลุ่มมีพฤติกรรมการค้นหาและการใช้สารนิเทศ แตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการค้นหา และการใช้สารนิเทศ ซึ่งอาจสรุปได้ดังนี้ (จิรวรรณ ภักดีบุตร, 2535ก)

2.1.1 การกิจทางด้านอาชีพและหน้าที่การงานของผู้ใช้ ความแตกต่างของบุคคลแต่ละกลุ่มอาชีพและตำแหน่งหน้าที่การงานมีส่วนกำหนดลักษณะการค้นหาและการใช้สารนิเทศ เป็นอย่างมาก

1) หน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละคน เช่น ปฏิบัติงานในด้านการวิจัย การวางแผน การผลิต การบริหาร ผู้ใช้มักจะต้องการและใช้สารนิเทศแตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ของภาระหน้าที่การงานนั้น เช่น ผู้บริหารในระดับผู้จัดการต้องการสารนิเทศนี้ประกอบการตัดสินใจ แต่จะไม่ค้นหาเอง อาจสั่งให้พนักงานทางด้านวิจัยตลาดไปค้นหาและรวบรวมสารนิเทศเกี่ยวกับตลาดของผลิตภัณฑ์ของหน่วยงานของตนและของหน่วยงานคู่แข่งกันให้แทน

2) สาขาวิชาที่ผู้ใช้ประกอบอาชีพและปฏิบัติงาน เช่น แพทย์ วิศวกร นักวิทยาศาสตร์ เป็นต้น บุคคลเหล่านั้นย่อมต้องการสารนิเทศในสาขาของตน แพทย์ต้องการใช้สารนิเทศที่เกี่ยวข้องกับความก้าวหน้าในการรักษาพยาบาลต่าง ๆ ตลอดจนยาที่คิดค้นออกมาใหม่ ๆ อาจติดตามจากวารสารการแพทย์ ซึ่งลงบทความเกี่ยวกับการคิดค้นและวิธีรักษาโรค

3) ลักษณะและสภาพแวดล้อมของหน่วยงานเจ้าสังกัด มีผลต่อพฤติกรรม การค้นหาและการใช้สารนิเทศของพนักงานแต่ละคน

2.1.2 คุณสมบัติส่วนตัวของผู้ใช้ เป็นส่วนสำคัญที่กำหนดพฤติกรรมการค้นหา และการใช้สารนิเทศ เพราะเป็นพื้นฐานและความสนใจส่วนตัวของผู้ใช้แต่ละคนประกอบด้วย

1) สาขาวิชาที่ผู้ใช้ได้ศึกษามาหรือผู้ใช้มีพื้นฐานและความสนใจในสาขาวิชานั้น หรือที่พัฒนาในภายหลัง สาขาวิชาเป็นสิ่งที่กำหนดความใส่ใจเบื้องต้นในการใช้และไม่ใช้สารนิเทศ

2) ระดับการศึกษาของผู้ใช้ หมายถึง ความรู้ระดับต่าง ๆ เช่น ระดับวิชาชีพปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก เป็นต้น ระดับการศึกษามีผลต่อพฤติกรรมการค้นหา และการใช้สารนิเทศระดับการศึกษาที่สูงขึ้นอาจต้องการสารนิเทศในระดับที่ลึกซึ้ง เจาะลึกเฉพาะสาขาวิชายิ่งขึ้น และอาจต้องการสารนิเทศเพื่อเพิ่มเติมจากแหล่งสารนิเทศในภาษาต่างประเทศด้วย

3) สภาพแวดล้อมส่วนตัว เช่น สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม อายุ ประสบการณ์ในการทำงาน และความสนใจส่วนตัวที่อาจมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตและการทำงานของผู้ใช้สารนิเทศแต่ละบุคคล

2.1.3 การเข้าถึงและการใช้สารนิเทศ คือ ความสะดวกในการรับสารนิเทศของผู้ใช้ ซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ คือ

1) มีแหล่งสารนิเทศและคู่มือช่วยการค้นคว้า รวมทั้งฐานข้อมูลต่าง ๆ อยู่ในหน่วยงานของตน หรือสถานที่ใกล้เคียงที่สามารถอำนวยความสะดวกในการค้นหาสารนิเทศได้อย่างรวดเร็ว

2) ผู้ใช้สามารถค้นหาสารนิเทศที่ต้องการได้โดยง่าย สะดวก และรวดเร็ว เนื่องจากมีคู่มือช่วยการค้นคว้าเฉพาะสาขาวิชาที่ต้องการ และมีบริการค้นหาสารนิเทศประเภทต่าง ๆ นอกจากนี้ การค้นคืนสารนิเทศจากฐานข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์ช่วยให้ผู้ใช้ได้รับความสะดวกยิ่งขึ้น

2.2 วิธีการแสวงหาสารนิเทศ

ผู้ใช้สารนิเทศมีพฤติกรรมการค้นหาสารนิเทศหรือวิธีการแสวงหาสารนิเทศแตกต่างกัน สรุปได้ดังนี้ (จิรวรรณ ภักดีบุตร, 2535ก)

2.2.1 พฤติกรรมการค้นหาสารนิเทศจากแหล่งสารนิเทศที่ผู้ใช้มีอยู่ เป็นวิธีการอย่างไม่เป็นทางการ ทั้งนี้ โดยทั่วไปแล้วผู้ใช้สารนิเทศอาจมีแหล่งสารนิเทศของตนเอง เช่น นักวิชาการในสถาบันการศึกษาหรือสถาบันวิจัยอาจมีทรัพยากรสารนิเทศในสาขาของตนเองบางส่วน เช่น หนังสือ วารสาร เอกสาร รายงานการวิจัยในสาขาสังคมศาสตร์ เป็นต้น ซึ่งจะช่วยในการค้นหาสารนิเทศเบื้องต้นตามที่ต้องการ

2.2.2 พฤติกรรมการค้นหาสารนิเทศจากการพูดคุยสนทนาอย่างไม่เป็นทางการกับผู้ใกล้ชิด เช่น เพื่อน ญาติ หรือผู้รู้เรื่องราวนั้น อาจกระทำได้โดยการพูดคุย โทรศัพท์ หรือเขียนจดหมายติดต่อ สื่อสารถึงกัน รวมถึงการเข้าร่วมประชุมและสัมมนาต่าง ๆ พฤติกรรมการค้นหาสารนิเทศอย่างไม่เป็นทางการนี้ปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายในทุกกลุ่มอาชีพและประชาชนทั่วไป

2.2.3 พฤติกรรมการค้นหาสารนิเทศที่พบมากในหมู่นักวิชาการและนิสิตนักศึกษา วิธีการที่เป็นทางการ คือ ไปใช้บริการของห้องสมุดและสถาบันบริการสารนิเทศต่าง ๆ ส่วนใหญ่แล้วเมื่อได้สนทนาพูดคุยกับเพื่อนและไม่พบสารนิเทศที่ต้องการจากทรัพยากรสารนิเทศของตน ผู้ใช้จะใช้บริการของห้องสมุดหรือศูนย์สารนิเทศแห่งอื่น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสะดวกในการใช้และสาขาวิชาที่ห้องสมุดนั้นมีให้บริการ เมื่อไม่พบจึงขอความช่วยเหลือและแนะนำวิธีการใช้จากบรรณารักษ์และผู้บริการสารนิเทศ

2.2.4 พฤติกรรมการค้นหาสารนิเทศข้างต้นนั้น อาจเปลี่ยนลำดับก่อนหลังได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสะดวกและความง่ายในการเข้าถึงและใช้แหล่งสารนิเทศ

2.2.5 พฤติกรรมการค้นหาสารนิเทศอาจมองในลักษณะของแหล่งสารนิเทศที่ใช้ค้นหา เช่น แหล่งสารนิเทศภายในและแหล่งสารนิเทศภายนอก แหล่งสารนิเทศภายในประกอบด้วย ความจำ คือ ค้นหาจากห้องสมุดส่วนตัวหรือจากเอกสารที่ตนเองรวบรวมไว้ หรือจากการพูดคุยกับเพื่อนร่วมงาน ส่วนแหล่งสารนิเทศภายนอก ประกอบด้วย การติดต่อโดยตรงอย่างเป็นทางการกับบุคคลอื่นที่จะให้สารนิเทศที่ต้องการได้ ตลอดจนไปแหล่งที่มีเอกสารเพื่อการค้นคว้าโดยเฉพาะ เช่น ห้องสมุด ดังแผนภูมิ

ภาพที่ 4 พฤติกรรมการค้นหาสารสนเทศ

3. การศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้และความต้องการใช้สารสนเทศ

การศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้และความต้องการใช้สารสนเทศ เป็นการศึกษาผู้ใช้ (User's Study) ซึ่งหมายถึง การศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ใช้ทรัพยากรสารสนเทศทั้งในด้านการใช้และความต้องการในการใช้ทรัพยากรสารสนเทศ โดยมีเป้าหมายเพื่อนำข้อมูลลงไปใช้ในการวางแผนและกำหนดเป็นนโยบายในการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ การศึกษาผู้ใช้จัดเป็นกิจกรรมขั้นต้นในกระบวนการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ หากขาดข้อมูลที่ชัดเจนเกี่ยวกับผู้ใช้แล้วการดำเนินงานพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศก็จะไม่มีประสิทธิภาพ

3.1 ประโยชน์ของการศึกษาผู้ใช้

การศึกษาผู้ใช้ทรัพยากรสารสนเทศมีประโยชน์ต่อสถาบันบริการสารสนเทศ ดังนี้ (ประยงค์ศรี พัฒนกิจจำรูญ, 2533)

3.1.1 ทำให้ได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับผู้ใช้ในด้านการใช้ ความสนใจและความต้องการในการใช้ทรัพยากรสารสนเทศ ทั้งที่เกี่ยวกับประเภทและสาขาวิชา ตลอดจนพฤติกรรมในการใช้ทรัพยากรสารสนเทศ เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศให้ดียิ่งขึ้น

3.1.2 ทำให้มีข้อมูลเพื่อใช้ในการจัดทำนโยบายการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ ให้สอดคล้องกับความต้องการและความเหมาะสมกับผู้ใช้ของสถาบันบริการสารสนเทศ

การศึกษาการใช้หรือความต้องการในการใช้ ส่วนใหญ่นับการศึกษาไปที่กลุ่มผู้ใช้ในปัจจุบัน และเป็นการศึกษากลุ่มผู้ที่กำลังใช้หรือเคยใช้ทรัพยากรสารสนเทศของสถาบันบริการสารสนเทศ เพื่อทราบพฤติกรรมการใช้ ระดับการใช้ทรัพยากรสารสนเทศแต่ละประเภทหรือแต่ละสาขาวิชา และทราบความต้องการในการใช้ทรัพยากรสารสนเทศเหล่านั้นด้วย ข้อมูลเรื่องการใช้และความต้องการในการใช้ทรัพยากรสารสนเทศนี้รวบรวมได้จากสถิติต่าง ๆ ที่สถาบันบริการสารสนเทศรวบรวมไว้และการสอบถามเพิ่มเติมจากผู้ใช้ด้วย

3.2 ระดับของผู้ใช้

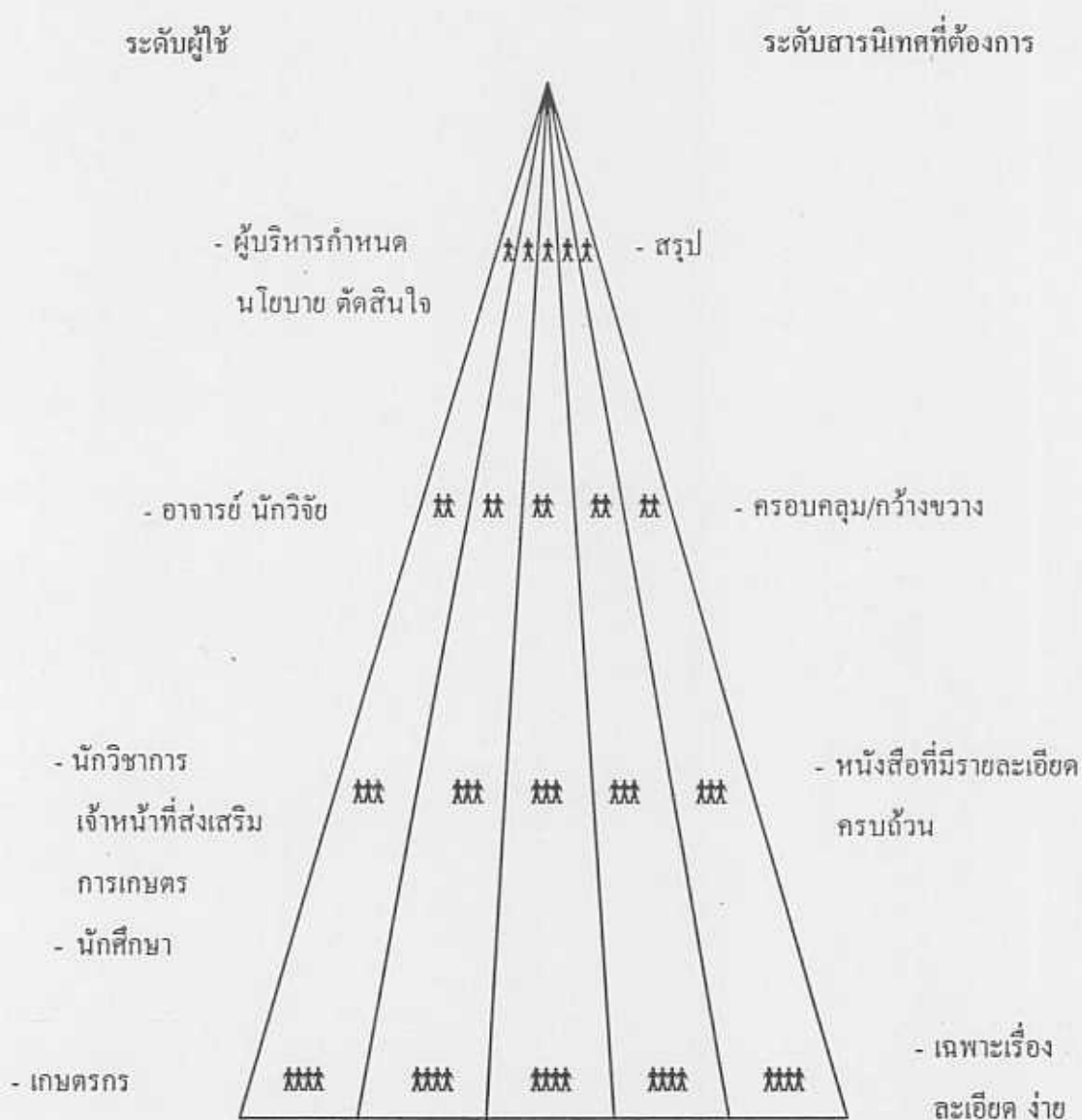
การจัดหาทรัพยากรสารสนเทศเพื่อบริการแก่ผู้ใช้ ควรคำนึงถึงระดับของผู้ใช้และความต้องการเป็นหลัก อาจพิจารณาได้จากองค์ประกอบดังต่อไปนี้ (ประภาวดี สืบสนธิ์, 2533)

3.2.1 ระดับหรือตำแหน่งงานและความรับผิดชอบในหน้าที่ เช่น

กลุ่มผู้ใช้	ความต้องการ	สารสนเทศที่ต้องการ
นักวางแผน/ ผู้กำหนดนโยบาย	- แก้ปัญหา - การตัดสินใจ	- สารนิเทศเกี่ยวกับการผลิต การใช้ทรัพยากร แนวโน้มตลาด สารนิเทศเกี่ยวกับหน่วยงานเกษตรอื่น ๆ การวางแผนการควบคุม โครงการต่าง ๆ - สารนิเทศที่ผ่านการวิเคราะห์โดยเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง - สารนิเทศมีความหลากหลายมาจากแหล่งต่าง ๆ นำมารวมกัน และสรุปย่อเพื่อช่วยการตัดสินใจที่รวดเร็ว - กฤตภาค หนังสือพิมพ์เกี่ยวกับเหตุการณ์บ้านเมือง
นักบริหาร	- การแก้ไขสถานการณ์ - การควบคุมดูแล - การมอบหมายสั่งการ	- กฎระเบียบ - แนวทางการบริหาร - จิตวิทยาการบริหาร
นักวิจัย	- ตระหนักถึงความก้าวหน้าในสาขาเฉพาะและสาขาที่เกี่ยวข้อง รู้ว่าใครศึกษาเรื่องอะไร - เพื่อการปฏิบัติงานประจำ เพื่อทำโครงการใหม่	- รายงานเผยแพร่ในวารสาร รายงานการประชุมและการสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการกับเพื่อนร่วมงาน - บรรณานุกรมและสาระสังเขป
นักวิชาการและ เจ้าหน้าที่เผยแพร่	- ติดต่อกับผู้ผลิตและเผยแพร่ - ติดตามเรื่องราวที่เกิดขึ้นในวงการเกษตร เพื่อจะได้ให้คำแนะนำไปสู่วิธีการปฏิบัติที่ทันสมัย	- สารนิเทศเชิงปฏิบัติ ข้อมูลตัวเลข - สารนิเทศที่ทันสมัย จากหลายแหล่งในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ตัวบุคคล เอกสารสิ่งพิมพ์ ฯลฯ
อาจารย์และ นักศึกษา	- ความรู้ในสาขาที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน	- สาระสังเขป รายงานการประชุม วารสารใหม่ ๆ ตำรา สิ่งพิมพ์เผยแพร่ รายงานผลการวิจัย การติดตามเรื่องใหม่ ๆ
เกษตรกร	- ความรอบรู้ในทางปฏิบัติ	- สารนิเทศเกี่ยวกับผลผลิต ภาวะเศรษฐกิจเพื่อการตัดสินใจในการผลิตและการตลาด - หนังสือ คู่มือต่าง ๆ สื่อโสตทัศน์

3.2.2 ความจำเป็นในการใช้สารนิเทศเพื่อการปฏิบัติงาน เมื่อพิจารณาตามตำแหน่งและหน้าที่ ความรับผิดชอบ เช่น นักวางแผน นักบริหาร เป็นกลุ่มที่ต้องการสารนิเทศเพื่อการแก้ปัญหาและการตัดสินใจสูงกว่าเจ้าหน้าที่เผยแพร่ ซึ่งเป็นผู้ให้คำแนะนำเสนอแนวทางปฏิบัติ และเจ้าหน้าที่เผยแพร่ต้องการสารนิเทศเพื่อจุดประสงค์ดังกล่าวสูงกว่าพนักงานในระดับล่าง

ดังนั้น ผู้ใช้แต่ละคนแต่ละกลุ่ม จึงมีความต้องการสารนิเทศที่แตกต่างกันไปตามหน้าที่และบทบาทของตน

ภาพที่ 5 ระดับผู้ใช้และระดับสารนิเทศที่ต้องการ

ผู้ใช้และความต้องการข้างต้น เมื่อพิจารณาถึงทรัพยากรสารสนเทศที่จัดโดยสถาบันบริการสารสนเทศขณะนี้ กล่าวได้ว่ามุ่งสำหรับผู้ใช้ระดับกลาง คือ นักวิจัย อาจารย์ นักวิชาการ และนักศึกษา สารสนเทศที่เหมาะสมกับผู้บริหารกล่าวได้ว่ามีจำกัด สำหรับกลุ่มเกษตรกร กล่าวได้ว่าเป็นกลุ่มที่สถาบันบริการสารสนเทศไม่ได้คำนึงถึงนัก ทั้ง ๆ ที่เป็นผู้ใช้ระดับพื้นฐาน เป็นกลุ่มผู้ใช้นขนาดใหญ่ที่มีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศไม่แพ้ผู้ใช้กลุ่มอื่น แต่สารสนเทศที่จัดสรรให้มักอยู่ในรูปของสิ่งตีพิมพ์ ซึ่งผู้ที่อ่านแถลงการณ์เท่านั้นจึงจะได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่ เพราะการอ่านสิ่งพิมพ์ เป็นเรื่องที่ต้องใช้ทักษะและอุปนิสัยในการอ่าน สารสนเทศที่จัดและนำเสนอแก่ผู้ใช้กลุ่มนี้จึงควรมีลักษณะพิเศษปรับให้เหมาะสมกับทักษะและความสามารถในการรับสารสนเทศเป็นสำคัญ

จากสถานะที่เป็นอยู่จะเห็นได้ว่า ผู้ใช้บางกลุ่มเข้าถึงแหล่งสารสนเทศได้มากมาย ขณะที่ผู้ใช้นางกลุ่มที่อยู่ในชนบทขาดแคลนสารสนเทศ ผู้ที่เข้าถึงแหล่งสารสนเทศไม่เพียงแต่สามารถหาสารสนเทศที่ตนต้องการ แต่ยังเป็นผู้ที่ตระหนักถึงคุณค่าของสารสนเทศอีกด้วย

3.3 แนวการศึกษาผู้ใช้

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการใช้สารสนเทศ ความต้องการสารสนเทศ พฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศ ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาผู้ใช้หรือผู้ที่จะเป็นผู้ใช้ (Potential Users) ซึ่งในปัจจุบันได้รับความสนใจและมีแนวโน้มที่จะมีการศึกษาในด้านดังกล่าวเพิ่มมากขึ้น

พิมพ์ราไพ เปรรมสมิทธิ (2534) ได้ศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับความต้องการและการแสวงหาสารสนเทศในประเทศไทยซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก สรุปได้ว่า

- 1) งานวิจัยด้านนี้ส่วนใหญ่อยู่ในรูปของวิทยานิพนธ์
- 2) วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อเพิ่มพูนความรู้ในเรื่องที่ต้องการศึกษา โดยมุ่งประโยชน์กับผู้ที่เกี่ยวข้องในการเผยแพร่สารสนเทศแก่กลุ่มประชากรเป็นสำคัญ
- 3) เป็นการนำเอาความรู้ที่ได้รับช่วยปรับปรุงการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
- 4) กลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษาส่วนใหญ่เป็นผู้ใช้สารสนเทศในสถาบันการศึกษา เช่น คณาจารย์ นิสิต นักศึกษา ผู้บริหารในวิทยาลัย นอกจากนี้ยังมีเกษตรกรและประชาชนทั่วไปอีกด้วย
- 5) ผู้ใช้สารสนเทศมีความต้องการสารสนเทศที่แตกต่างกัน
- 6) ประเภทสารสนเทศที่ต้องการมีความสัมพันธ์โดยตรงกับผู้แสวงหาสารสนเทศ
- 7) สนใจศึกษาด้านเนื้อหาของสารสนเทศที่มีความต้องการ ความทันสมัย และภาษาของ

สารสนเทศ

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

8) ตัวแปรที่นิยมนำมาศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมการแสวงหาสารนิเทศตลอดจนความต้องการคือ ข้อมูลส่วนบุคคลซึ่งมักประกอบด้วย เพศ อายุ การศึกษา ประสบการณ์ในการทำงาน สาขาวิชาชีพ หน้าที่การงาน ตำแหน่ง เป็นต้น

9) ระเบียบวิธีวิจัยส่วนใหญ่ใช้วิธีวิจัยเชิงสำรวจ โดยการออกแบบสอบถามทางไปรษณีย์ และใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure Review)

ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการแสวงหาสารนิเทศ ที่ผู้แสวงหาสารนิเทศพบส่วนใหญ่คือ ไม่ทราบแหล่งสารนิเทศ ไม่มีแหล่งสารนิเทศในเรื่องที่กำลังแสวงหาอยู่ อยู่ไกลแหล่งสารนิเทศ ไม่สะดวกกับการไปใช้แหล่งนั้น เสียค่าใช้จ่ายสูง ใช้เวลานาน ข้อมูลไม่ทันสมัย ข้อมูลไม่สมบูรณ์ แหล่งสารนิเทศไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้ ข้อมูลผิดพลาด ข้อมูลกระจัดกระจาย เป็นต้น

ประภาวดี สืบสนธิ์ (2532) กล่าวว่า ลักษณะงานที่ปฏิบัติและรับผิดชอบ ปัญหาที่ประสบในการปฏิบัติงาน และสถานะของบุคคลนั้นในองค์กรมีผลต่อพฤติกรรมสารนิเทศเช่นกัน เช่น ผู้บริหารระดับสูงมีพฤติกรรมแสวงหาสารนิเทศต่างจากบุคลากรระดับรองลงมา โดยนิยมใช้แหล่งสารนิเทศภายในตนเอง หรือใช้การติดต่อสื่อสารกับแหล่งสารนิเทศบุคคลที่ตนรู้จักสนิทสนมมากกว่า การไปค้นหาสารนิเทศจากแหล่งสถาบันที่จัดตั้งอย่างเป็นทางการ

นอกจากนี้งานวิจัยจำนวนมากที่ศึกษาพฤติกรรมแสวงหาสารนิเทศทำให้ทราบว่า บุคคลมีแนวโน้มแสวงหาสารนิเทศจากแหล่งซึ่งเข้าถึงง่ายและสะดวกที่สุด บุคคลมีแนวโน้มจะปฏิบัติตามนิสัยที่ทำเป็นประจำเพื่อแสวงหาสารนิเทศ ทั้งผู้ใช้และผู้ไม่ใช้สารนิเทศไม่ค่อยตระหนักถึงแหล่งสารนิเทศและวิธีใช้แหล่ง (ไม่ทราบแหล่ง ไม่ทราบว่า มีทรัพยากรและบริการบางประการที่สถาบันบริการได้จัดไว้) การสื่อสารตัวต่อตัวเป็นช่องทางการแสวงหาสารนิเทศที่สำคัญ บุคคลต่างกลุ่มจะมีพฤติกรรมแสวงหาสารนิเทศต่างกัน (การศึกษา การอบรมอุปนิสัย สถานะทางสังคม เศรษฐกิจ สถานะในองค์กรและอาชีพ มีส่วนกำหนดรูปแบบของความต้องการสารนิเทศ ซึ่งนำไปสู่พฤติกรรมการใช้สารนิเทศที่แตกต่างกัน)

สำหรับพฤติกรรมการใช้และความต้องการใช้สารนิเทศทางสังคมศาสตร์ นั้น พิมพา อินแบน (2533) ได้สรุปโดยรวบรวมจากงานวิจัยในต่างประเทศไว้ดังนี้

1) นักสังคมศาสตร์นิยมใช้ออกสารสิ่งพิมพ์ประเภทหนังสือและวารสารเป็นแหล่งข้อมูลมากที่สุด และไม่นิยมใช้วัสดุไม่มีตีพิมพ์

2) เนื่องจากสารนิเทศสาขาสังคมศาสตร์มีความกว้างขวางและกระจัดกระจาย เป็นปัญหาต่อการใช้นักสังคมศาสตร์ในการเข้าถึงสารนิเทศที่ต้องการ ดังนั้นจึงเกิดแนวโน้มที่ทำให้นักสังคมศาสตร์มีการอ้างอิงอยู่ในขอบข่ายสาขาวิชาของตน (Self-citation) ถึง 58%

3) สิ่งพิมพ์ประเภทวารสารซึ่งให้สารนิเทศที่ทันสมัยในสาขาสังคมศาสตร์มีช่วงระยะเวลาของการใช้งานเฉลี่ยประมาณ 3 - 5 ปี

4) แหล่งสารนิเทศที่นักสังคมศาสตร์นิยมใช้ค้นหาสารนิเทศที่ต้องการ คือค้นจากเชิงอรรถและบรรณานุกรม

5) นักสังคมศาสตร์นิยมใช้สิ่งพิมพ์ภาษาต่างประเทศนอกเหนือจากภาษาอังกฤษน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับนักวิทยาศาสตร์

6) ประเภทสิ่งพิมพ์ที่ใช้แตกต่างกันไปตามลักษณะเนื้อหา ขอบเขตของแต่ละสาขาวิชาในสังคมศาสตร์ ทำให้ปริมาณการใช้มากน้อยต่างกัน และพบว่านักเศรษฐศาสตร์ใช้วารสาร *American Economic Review*, *Journal of Economic Abstracts* (ปัจจุบันคือ *Journal of Economic Literature*) และ *Index of Economic Journals* (ปัจจุบันคือ *Index of Economic Articles in Journals and Collective Volumes*)

4. การแบ่งสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์

เศรษฐศาสตร์เป็นวิชาหนึ่งในหมวดสังคมศาสตร์ เป็นวิชาที่ศึกษาอย่างมีเหตุมีผลถึงพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมหนึ่ง ๆ ว่ามนุษย์ควรใช้ทรัพยากรจำนวนจำกัดที่สามารถใช้ประโยชน์ต่าง ๆ ได้มากมายหลายทางในการบำบัดความต้องการของคนอย่างไร จึงจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด (นราทิพย์ ชูติวงศ์, 2537)

Baumol and Blinder (1982), Ruffin and Gregory (1983) และ Sloman (1991) ได้แบ่งสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ออกเป็น 2 สาขาใหญ่ ๆ คือ เศรษฐศาสตร์มหภาค (Macroeconomics) และเศรษฐศาสตร์จุลภาค (Microeconomics)

ส่วนจรินทร์ เทศวณิช (2531) รัตนา สายคณิต และคณะ (2535) และ นราทิพย์ ชูติวงศ์ (2537) ก็ได้แบ่งแขนงวิชาเศรษฐศาสตร์ออกเป็น 2 ประเภทเช่นเดียวกัน คือ เศรษฐศาสตร์มหภาค (Macroeconomics) และเศรษฐศาสตร์จุลภาค (Microeconomics)

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2535) เปิดสอนสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ตามหลักสูตรเศรษฐศาสตร์บัณฑิต ออกเป็น 9 สาขา ดังนี้

- 1) สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ปริมาณวิเคราะห์ (Quantitative Economics)
- 2) สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์พัฒนาการ (Economic Development)
- 3) สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การคลังสาธารณะ (Economics of Public Finance)
- 4) สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเงิน (Monetary Economics)
- 5) สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ (International Economics)
- 6) สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์แรงงานและทรัพยากรมนุษย์ (Labour and Human Resource Economics)
- 7) สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเกษตรและธุรกิจการเกษตร (Economics of Agriculture and Agri-business)
- 8) สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม (Economics of Resource and Environment)
- 9) สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์และธุรกิจ (Economics and Business)

หลักสูตรเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2537) เปิดสอนแขนงวิชาเศรษฐศาสตร์เป็น 9 แขนงวิชาดังนี้

- 1) แขนงวิชาเศรษฐศาสตร์สาธารณสุข
- 2) แขนงวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง
- 3) แขนงวิชาเศรษฐศาสตร์ปริมาณวิเคราะห์
- 4) แขนงวิชาเศรษฐศาสตร์พัฒนาการ
- 5) แขนงวิชาเศรษฐศาสตร์การคลังสาธารณะ
- 6) แขนงวิชาเศรษฐศาสตร์การเงิน
- 7) แขนงวิชาเศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ
- 8) แขนงวิชาเศรษฐศาสตร์แรงงานและทรัพยากรมนุษย์
- 9) แขนงวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจและการจัดการ

สำหรับงานวิจัยเรื่องนี้ แบ่งสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ตามที่ถูกวิจัยได้รวบรวมข้อมูลเบื้องต้นจากนักเศรษฐศาสตร์ของธนาคารแห่งประเทศไทย เป็นดังนี้

- 1) สาขาเศรษฐศาสตร์การเงินการธนาคาร
- 2) สาขาเศรษฐศาสตร์การคลัง
- 3) สาขาเศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ

- 4) สาขาเศรษฐศาสตร์การอุตสาหกรรม
- 5) สาขาเศรษฐศาสตร์การเกษตร
- 6) สาขาเศรษฐศาสตร์การลงทุน
- 7) สาขาเศรษฐศาสตร์การพาณิชย์และการบริการ
- 8) สาขาเศรษฐศาสตร์การขนส่งและคมนาคม
- 9) สาขาเศรษฐศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจ
- 10) สาขาเศรษฐศาสตร์แรงงาน
- 11) สาขาเศรษฐกิจทั่วไป

5. แหล่งสารสนเทศสาขาเศรษฐศาสตร์

5.1 การแบ่งประเภทของแหล่งสารสนเทศ

แหล่งสารสนเทศโดยทั่วไปจำแนกได้หลายรูปแบบ นักวิชาการบางท่านแบ่งแหล่งสารสนเทศออกเป็น 2 ประเภท บางท่านแบ่งเป็น 3 ประเภท สรุปได้ดังนี้

ประภาวดี สืบสนธิ์ (2532) จำแนกแหล่งสารสนเทศออกเป็น 2 ประเภทคือ

1) แหล่งสารสนเทศภายในตัวบุคคล เป็นแหล่งสารสนเทศที่ผู้แสวงหาสารสนเทศแต่ละคนสามารถสร้างสารสนเทศขึ้นเองได้ โดยประมวลความคิด ความรู้ ใช้ความจำ และใช้ประสบการณ์ของตนเอง

2) แหล่งสารสนเทศภายนอก เป็นแหล่งสารสนเทศที่มีใช้ตัวผู้แสวงหาสารสนเทศ ซึ่งประกอบด้วยแหล่งสารสนเทศบุคคล ได้แก่ เพื่อนร่วมงาน เพื่อนบ้าน สมาชิกในครอบครัว บุคคลที่เป็นผู้รู้ ตัวกลางเผยแพร่สารสนเทศ ที่ปรึกษา ฯลฯ ทั้งนี้ แหล่งสารสนเทศบุคคลเป็นแหล่งที่นิยมใช้เพื่อหาสารสนเทศที่ต้องการมากเป็นอันดับแรก แหล่งสารสนเทศสถาบัน ได้แก่ สถาบันที่ให้บริการสารสนเทศ ช่วยตอบคำถามหรือให้ข้อมูลข่าวสาร รวมถึงตัวบุคคลที่ทำหน้าที่รับผิดชอบและเกี่ยวข้องกับสถาบันนั้น เช่น ครู บรรณารักษ์ หนายความ พระ ฯลฯ และแหล่งสารสนเทศสื่อมวลชน ซึ่งบุคคลอาจได้รับสารสนเทศโดยการเข้าถึงสื่อมวลชน เช่น คู่มือทัศน ฟังวิทยุ หรืออ่านหนังสือพิมพ์

พิมพ์ราไพ เปรมสมิทธิ (2534) ได้แบ่งแหล่งสารสนเทศออกเป็น 3 ประเภท คือ

1) แหล่งสารสนเทศบุคคล จะรวมถึงประสบการณ์ ความรู้ ตลอดจนความคิดของผู้แสวงหาสารสนเทศ ทรัพยากรสารสนเทศส่วนตัวไปถึงบุคคลอื่น ๆ ที่ผู้แสวงหาสารสนเทศสามารถไปปรึกษาหารือ พบปะพูดคุย เพื่อให้ได้มาซึ่งสารสนเทศ เช่น เพื่อน เพื่อนบ้านญาติ ผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชา

อาจารย์ ซึ่งแหล่งสารนิเทศบุคคลนี้มักจะถือว่าเป็นแหล่งสารนิเทศที่ไม่เป็นทางการ (Informal Information Sources)

2) แหล่งสารนิเทศสถาบัน คือ แหล่งที่เป็นหน่วยงานหรือองค์กรสมาคมวิชาชีพ ตลอดจนบุคคลที่ทำงานในหน่วยงาน องค์กรหรือสถาบันนั้น ๆ เช่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ สมาคมทางวิชาชีพ พนักงานรัฐวิสาหกิจ ห้องสมุด เป็นต้น ซึ่งแหล่งสารนิเทศสถาบันเป็นแหล่งสารนิเทศที่เป็นทางการ (Formal Information Sources)

3) แหล่งสารนิเทศสื่อมวลชน ได้แก่ วิทยู โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร ซึ่งเป็นตัวกลาง หรือสื่อ (Channel) สำคัญในการถ่ายทอดความรู้และการแพร่กระจายข่าว

Chen and Hernon (1982) แบ่งแหล่งสารนิเทศออกเป็น 3 ประเภทคือ

1) แหล่งสารนิเทศบุคคล ได้แก่ ประสบการณ์ของตนเอง เพื่อน เพื่อนบ้านญาติ เพื่อนร่วมงาน

2) แหล่งสารนิเทศสถาบัน ได้แก่ บุคคลที่ทำงานในห้างร้าน บริษัท บุคคลที่ทำงานในวิชาชีพต่าง ๆ เช่น แพทย์ หนายความ เจ้าหน้าที่ของรัฐ ห้องสมุด หน่วยงานสาธารณสุข เป็นต้น

3) แหล่งสารนิเทศประเภทสื่อต่าง ๆ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร หนังสือ โทรทัศน์ วิทยู เป็นต้น

นอกจากนี้ Ford (1973) ได้แบ่งช่องทางสารนิเทศ (Information Channels) เป็น 2 ลักษณะคือ ช่องทางสารนิเทศเป็นทางการ (Formal Channels) ได้แก่ หนังสือ วารสาร รายงานการวิจัย สไลด์ เทปบันทึกเสียง เป็นต้น และช่องทางสารนิเทศไม่เป็นทางการ (Infomal Channels) ได้แก่ การประชุมอภิปราย การปรึกษาหารือกับเพื่อนร่วมงาน เป็นต้น

สำหรับงานวิจัยเรื่องนี้ แบ่งแหล่งสารนิเทศออกเป็น 4 แหล่ง ตามที่ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลเบื้องต้นจากนักเศรษฐศาสตร์ของธนาคารแห่งประเทศไทย ซึ่งพบว่า นักเศรษฐศาสตร์ธนาคารแห่งประเทศไทยใช้แหล่งสารนิเทศต่าง ๆ ดังนี้

1) แหล่งสารนิเทศบุคคล ได้แก่ ตนเอง (ประสบการณ์) เพื่อน/ผู้ร่วมงาน ผู้เชี่ยวชาญจากหน่วยงานภายนอก เจ้าหน้าที่/บรรณารักษ์

2) แหล่งสารนิเทศสถาบัน ได้แก่ หน่วยของตนเอง หน่วยอื่นในฝ่ายวิชาการธนาคารแห่งประเทศไทย ฝ่ายอื่นในธนาคารแห่งประเทศไทย ห้องสมุดธนาคารแห่งประเทศไทย (รวมห้องสมุดสาขา) ห้องสมุด/ศูนย์ข้อมูลอื่น หน่วยงานภายนอกธนาคารแห่งประเทศไทย

3) แหล่งสารนิเทศสื่อมวลชน ได้แก่ วิทยู โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์

4) แหล่งสารสนเทศอื่น ๆ ได้แก่ อินเทอร์เน็ต (Internet) การประชุม/สัมมนา การฝึกอบรม/ดูงาน การชมนิทรรศการ การสำรวจ/ทำวิจัยเอง

5.2 แหล่งสารสนเทศสาขาเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทย

สารสนเทศในปัจจุบันได้เพิ่มขึ้นอย่างมากมาย นอกจากนี้ ยังมีอยู่อย่างกระจัดกระจาย อีกด้วย ซึ่งยากแก่การติดตามมาใช้ แม้สารสนเทศจะมีประโยชน์เพียงใดหากมิได้เป็นสารสนเทศ ที่ได้รับการเลือกสรรและมีการจัดเก็บอย่างเป็นระบบแล้วก็ไม่สามารถค้นหามาใช้อย่างรวดเร็วได้ ดังนั้น แต่ละประเทศทั่วโลกจึงได้จัดตั้งระบบสารสนเทศแห่งชาติของตน เพื่อเชื่อมโยงสถาบันบริการ สารสนเทศในประเทศให้เข้าเป็นข่ายงานเดียวกัน ร่วมมือกันเสริมสร้างและเพิ่มพูนกิจกรรม การให้บริการอย่างกว้างขวาง เพื่อให้ผู้ใช้สามารถเข้าถึงสารสนเทศของสถาบันในข่ายงานได้อย่าง รวดเร็วและตรงกับความต้องการ

ด้วยเหตุผลสำคัญดังกล่าว รัฐบาลไทยจึงได้จัดตั้งระบบสารสนเทศทางวิชาการ แห่งชาติขึ้น ประกอบด้วยระบบย่อยซึ่งแบ่งตามสาขาวิชา และศูนย์ประสานงานสารสนเทศสาขา เศรษฐศาสตร์ (สปศ.) ก็ได้รับการแต่งตั้งเมื่อ พ.ศ. 2529 พร้อมกับศูนย์ประสานงานสารสนเทศสาขาอื่น คณะอนุกรรมการศูนย์ประสานงานสารสนเทศสาขาเศรษฐศาสตร์ ประกอบด้วยที่ปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้แทนองค์การสารสนเทศสาขาเศรษฐศาสตร์ 18 แห่ง ซึ่งได้ตกลงยินยอมที่จะเข้าเป็นเครือข่าย สารสนเทศสาขาเศรษฐศาสตร์ องค์การสารสนเทศเหล่านี้อยู่ภายใต้การบริหารงานที่แตกต่างกัน เป็นหน่วยงานทางราชการ 10 แห่ง เป็นหน่วยงานของรัฐ 2 แห่ง และเป็นหน่วยงานภาคเอกชน 6 แห่ง ทั้งนี้ หอสมุดและศูนย์สารสนเทศของธนาคารแห่งประเทศไทย ทำหน้าที่ศูนย์ประสานงาน สารสนเทศสาขาเศรษฐศาสตร์

สมาชิกข่ายงานสารสนเทศสาขาเศรษฐศาสตร์ซึ่งเป็นแหล่งสารสนเทศสาขาเศรษฐศาสตร์ ที่สำคัญของประเทศไทยมี 18 แห่ง ดังนี้

- 1) หอสมุดและศูนย์สารสนเทศ ธนาคารแห่งประเทศไทย
- 2) ห้องสมุดกองศึกษาและเผยแพร่การพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
- 3) สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
- 4) ศูนย์บริการลงทุน สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน
- 5) สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง กระทรวงการคลัง
- 6) ศูนย์สถิติการเกษตร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

- 7) ศูนย์สถิติการพาณิชย์ กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ กระทรวงพาณิชย์
- 8) กองเศรษฐกิจอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม
- 9) ฝ่ายวิชาการ ธนาคารแห่งประเทศไทย
- 10) ส่วนห้องสมุด ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย
- 11) ห้องสมุดและศูนย์ข้อมูล ธนาคารกรุงเทพ จำกัด
- 12) ห้องสมุดและศูนย์เอกสาร มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย
- 13) ส่วนสารนิเทศ บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย
- 14) สมาคมธนาคารไทย
- 15) ศูนย์บรรณสารสนเทศ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 16) ห้องสมุดป๋วย อึ๊งภากรณ์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- 17) หอสมุดและศูนย์สนเทศ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์
- 18) กองเศรษฐกิจการขนส่งและคมนาคม สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงคมนาคม

วัตถุประสงค์หลักของศูนย์ประสานงานสารนิเทศสาขาเศรษฐศาสตร์ คือ ดำเนินการให้บรรณวิถุประสงค์ของการใช้ทรัพยากรร่วมกัน เพื่อให้ผู้ใช้ได้เข้าถึงทรัพยากรและบริการได้มากขึ้น โดยเสียค่าใช้จ่ายน้อยกว่าการดำเนินการตามลำพัง ศูนย์ประสานงานสารนิเทศสาขาเศรษฐศาสตร์เป็นศูนย์กลางระดับชาติในการประสานให้มีการรวบรวม จัดเก็บ แลกเปลี่ยน และเรียกใช้สารนิเทศสาขาเศรษฐศาสตร์ร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ขอบเขตสารนิเทศสาขาเศรษฐศาสตร์ที่อยู่ในความสนใจของเครือข่ายศูนย์ประสานงานสารนิเทศสาขาเศรษฐศาสตร์ ได้แก่

เศรษฐศาสตร์การเมือง	เศรษฐศาสตร์การเงิน
เศรษฐศาสตร์การคลัง	เศรษฐศาสตร์ปริมาณ
เศรษฐศาสตร์การพัฒนา	เศรษฐศาสตร์ทรัพยากรมนุษย์
เศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อม	เศรษฐศาสตร์เกษตร
เศรษฐศาสตร์แรงงาน	เศรษฐศาสตร์บริหาร
ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์	เศรษฐศาสตร์การค้าระหว่างประเทศ
เศรษฐศาสตร์อุตสาหกรรม	เศรษฐศาสตร์การเงินระหว่างประเทศ

(หอสมุดและศูนย์สารนิเทศ, 2540)

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1 งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาการใช้สารนิเทศ ความต้องการ พฤติกรรมการแสวงหาสารนิเทศ

ขวัญชฎิล พิศาลพงศ์ (2536) ได้ศึกษาการใช้และความต้องการสารนิเทศของนักวิจัยสาขาไทยศึกษาในกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า เนื้อหาที่นักวิจัยใช้สูงสุด คือ สังคมไทย ด้านรูปแบบของวัสดุพิมพ์ใช้หนังสือและตำราสูงสุด ภาษาที่ใช้มากที่สุดคือภาษาไทย และใช้สารนิเทศที่ผลิตในปีปัจจุบัน ในด้านรูปแบบของสารนิเทศบุคคลพบว่า นักวิจัยมีความต้องการความรู้ที่ได้จากการสนทนากับผู้ร่วมงาน หรือผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านในระดับที่สูงกว่าการใช้ประสบการณ์ของตนเอง

ชญากา เอี่ยมอุไร (2536) ได้ศึกษาพฤติกรรมการแสวงหาและการใช้สารนิเทศของผู้ปฏิบัติงานด้านการพัฒนาสตรีในประเทศไทย ผลการวิจัยปรากฏว่า ผู้ปฏิบัติงานด้านการพัฒนาสตรีส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์ในการใช้สารนิเทศเพื่อประกอบการปฏิบัติงาน และนิยมใช้แหล่งสารนิเทศบุคคลโดยใช้เพื่อนร่วมงานมากที่สุด ในด้านรูปแบบสารนิเทศมักใช้หนังสือภาษาไทย และส่วนใหญ่ใช้สารนิเทศที่ตีพิมพ์ปีปัจจุบัน - 1 ปีที่ผ่านมา

อัญชลี ชลิดาพงศ์ (2534) ได้ศึกษาการใช้สารนิเทศของนักพัฒนาในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า นักพัฒนาที่มีประสบการณ์ทำงานระหว่าง 8 - 14 ปี ใช้การประชุมของหน่วยงานประจำปี/เดือน/ปี มากกว่านักพัฒนาที่มีประสบการณ์การทำงาน 7 ปีลงมา ในด้านการใช้แหล่งสารนิเทศของนักพัฒนาต่างหน่วยงานที่สังกัด พบว่า นักพัฒนาสังกัดกระทรวงมหาดไทยใช้การขอคำปรึกษาหรือสนทนากับผู้บังคับบัญชา ใช้การสนทนาแลกเปลี่ยน ปรึกษาหารือกับหน่วยงานอื่น

ประภาวดี สืบสนธิ์ (2530) ได้ศึกษาการใช้และการแสวงหาสารนิเทศของเกษตรกรอำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี พบว่า ความต้องการสารนิเทศของเกษตรกรแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ ความต้องการสารนิเทศเพื่อประกอบอาชีพเกษตรกรเพื่อให้ได้ผลผลิตสูงสุด และความต้องการสารนิเทศเพื่อการดำเนินชีวิตประจำวัน ในด้านการใช้สารนิเทศปรากฏว่า เกษตรกรต้องการสารนิเทศเพื่อสนองความต้องการของตนเอง โดยเฉพาะเพื่อแก้ปัญหาประจำวัน ส่งเสริมการศึกษา ปกครองสังคม/ชุมชน และเพื่อปรับปรุงองค์การและอาชีพ

สุริพร เมืองอ้อ (2529) ได้ศึกษาความต้องการข้อสนเทศของอาจารย์โรงเรียนเตรียมทหาร พบว่า อาจารย์ต้องการข้อสนเทศเพื่อใช้ในการบรรยาย ต้องการใช้อาวุธสารมากที่สุด และใช้ข้อสนเทศที่เป็นภาษาไทยมากที่สุดในทุกรูปแบบ ในการทดสอบสมมุติฐานพบว่า อาจารย์ที่สอนในกองวิชาต่างกันมีความต้องการหนังสือ หนังสือพิมพ์ และโสตทัศนวัสดุอุปกรณ์แตกต่างกัน

ศรีวรรณ ขอดนิล (2527) ได้ศึกษาการใช้ทรัพยากรห้องสมุดเพื่องานวิจัยและงานเขียนด้านวิชาการของคณาจารย์คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ผลการวิจัยสรุปว่า วัตถุประสงค์ในการใช้ห้องสมุดของคณาจารย์ส่วนใหญ่คือ เพื่อการสอน รองลงมาเพื่อการวิจัย และเพื่องานเขียนทางวิชาการ และต้องการหนังสือภาษาอังกฤษและวารสารต่างประเทศในระดับมาก โดยเฉลี่ยแล้วคณาจารย์มีความเห็นว่า ห้องสมุดมีความสำคัญต่องานวิจัยและงานเขียนทางวิชาการ และมีปริมาณการใช้ห้องสมุดในระดับมาก

สุจิตรา เพื่องวรรณะ (2524) ได้ศึกษาการใช้ทรัพยากรห้องสมุดเพื่องานวิจัยและงานเขียนของคณาจารย์คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ทำงานอยู่ในระหว่างปีการศึกษา 2523 ผลการวิจัยพบว่า คณาจารย์ส่วนใหญ่เห็นพ้องกันว่าห้องสมุดมีความสำคัญต่องานวิจัยและงานเขียนมาก และเข้าใช้ห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์หลายครั้งใน 1 สัปดาห์ โดยเฉพาะในเวลาที่ต้องการค้นคว้าเรื่องใดเรื่องหนึ่ง สำหรับทรัพยากรห้องสมุดที่ต้องการคือ หนังสือตำราภาษาอังกฤษ หนังสืออ้างอิงภาษาต่างประเทศ วารสารต่างประเทศ และสิ่งพิมพ์รัฐบาลอยู่ในระดับมาก ใช้หนังสือภาษาไทย หนังสืออ้างอิงภาษาไทย วารสารภาษาไทย วิทยานิพนธ์ เอกสารการวิจัย และเอกสารการประชุมปานกลาง ส่วนหนังสือพิมพ์ จุลสาร และกฤตภาค ใช้อยู่ในระดับน้อย

จากงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้นพบว่า มีความสอดคล้องกันและความแตกต่างกันกล่าวคือ งานวิจัยส่วนใหญ่จะศึกษาเพื่อทราบวัตถุประสงค์ในการใช้สารสนเทศของผู้ใช้ ชญาภา เอี่ยมอุไร (2536) พบว่า ผู้ปฏิบัติงานด้านการพัฒนาสตรีมีวัตถุประสงค์ในการใช้สารสนเทศเพื่อการปฏิบัติงาน ประภาวดี สืบสนธิ์ (2530) พบว่า เกษตรกรมีความต้องการใช้สารสนเทศเพื่อแก้ปัญหาประจำวัน ส่งเสริมการศึกษา ปกครองสังคม/ชุมชน และเพื่อปรับปรุงองค์การและอาชีพ สำหรับสุริพร เมืองอ้อ (2528) พบว่า อาจารย์โรงเรียนเตรียมทหารใช้สารสนเทศเพื่อการบรรยายมากที่สุด ส่วนศรีวรรณ ขอดนิล (2527) พบว่า วัตถุประสงค์การใช้ห้องสมุดของคณาจารย์คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ส่วนใหญ่คือ เพื่อการสอน

ในด้านภาษาของสารสนเทศที่ใช้ ขวัญจุฑา พิศาลพงศ์ (2536) ชญาภา เอี่ยมอุไร (2536) และสุริพร เมืองอ้อ (2528) พบว่านักวิจัยสาขาไทยศึกษา ผู้ปฏิบัติงานด้านพัฒนาสตรีในประเทศไทย

และอาจารย์โรงเรียนเตรียมทหารนิยมใช้สารนิเทศที่เป็นภาษาไทยมากที่สุด ในทางกลับกัน ศีรพรรณ ขอดนิล (2527) สุจิตรา เพื่องวรรณะ (2524) พบว่าคณาจารย์คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น และอาจารย์คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นิยมใช้หนังสือภาษาอังกฤษ และวารสาร ต่างประเทศในระดับมาก

ในด้านการใช้แหล่งสารนิเทศ ชญาภา เอี่ยมอุไร (2536) ยังพบว่า แหล่งสารนิเทศที่ นักพัฒนาสตรีมักใช้คือ บุคคล โดยใช้เพื่อนร่วมงาน ส่วนขวัญชฎิล พิศาลพงศ์ (2536) พบว่า นักวิจัยมีความต้องการความรู้ที่ได้จากการสนทนากับผู้ร่วมงานหรือผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน นอกจากนี้ อัญชลี ชลิดาพงศ์ (2534) พบว่า นักพัฒนาสังกัดกระทรวงมหาดไทยใช้การขอคำปรึกษา หรือสนทนากับผู้บังคับบัญชา ใช้การสนทนาแลกเปลี่ยน ปรึกษาหารือกับหน่วยงานอื่น

ในด้านความทันสมัยของสารนิเทศที่ต้องการ ขวัญชฎิล พิศาลพงศ์ (2536) ชญาภา เอี่ยมอุไร (2536) พบว่า สารนิเทศในปัจจุบันเป็นที่ต้องการของผู้ใช้มากที่สุด

นอกจากนั้น ศีรพรรณ ขอดนิล (2527) และสุจิตรา เพื่องวรรณะ (2524) มีความเห็น สอดคล้องกันว่า ห้องสมุดมีความสำคัญต่องานวิจัยและงานเขียนมาก

6.2 งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาพฤติกรรม ความต้องการการใช้สารนิเทศสาขาสังคมศาสตร์ สำหรับงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาพฤติกรรมความต้องการและการใช้สารนิเทศสาขาสังคมศาสตร์ในประเทศไทย มีดังนี้

สรชัย พิศาลบุตร (2538) ได้ทำการสำรวจและวิเคราะห์ความต้องการใช้ข้อมูลสาขาสังคมศาสตร์ในประเทศไทย โดยการสัมภาษณ์หัวหน้าหน่วยงานที่เป็นสมาชิกข่ายงาน ศูนย์ประสานงานสารนิเทศสาขาสังคมศาสตร์ในระบบสารนิเทศแห่งชาติ 19 แห่ง หัวหน้าหน่วยงานย่อยทุกหน่วยงานของสมาชิกข่ายงาน และกลุ่มผู้ใช้ข้อมูลสาขาสังคมศาสตร์จากหน่วยงานที่เป็นสมาชิก จำนวน 933 ราย ซึ่งในจำนวนนี้ส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการ นักวิจัย และนักวางแผน จากการสำรวจทำให้ทราบว่า กลุ่มนักวิชาการเป็นกลุ่มที่ใช้ข้อมูลสาขาสังคมศาสตร์มากที่สุด ข้อมูลสาขาสังคมศาสตร์ที่ผู้ใช้ในแต่ละกลุ่มต้องการแบ่งได้เป็น 11 ด้านใหญ่ ๆ คือ เศรษฐกิจทั่วไป การลงทุน การคลัง การเงิน การขนส่งและคมนาคม การพาณิชย์และการบริหาร การค้าระหว่างประเทศ การเงินระหว่างประเทศ การพัฒนาชนบท การเกษตร และอุตสาหกรรม ส่วนข้อมูลด้านเศรษฐกิจทั่วไปมีผู้ต้องการใช้มากที่สุด ผู้ใช้ข้อมูลสาขาสังคมศาสตร์ใช้ข้อมูลจากหน่วยงานราชการ

มากที่สุด รองลงมาคือใช้ข้อมูลในหน่วยงานของตนเอง และหน่วยงานเอกชน แหล่งที่มาของข้อมูลสาขาเศรษฐศาสตร์ที่มีผู้ใช้มากที่สุดคือ ธนาคารแห่งประเทศไทย ส่วนปัญหาที่สำคัญในการใช้ข้อมูลสาขาเศรษฐศาสตร์ของผู้ใช้ในกลุ่มต่าง ๆ ดังกล่าวคือ ข้อมูลไม่ทันสมัย

วิมล คำชู (2538) ได้ทำการศึกษาความต้องการใช้ข้อมูลสาขาเศรษฐศาสตร์ของบุคลากรภาครัฐและเอกชนในจังหวัดขอนแก่น พบว่า บุคลากรภาครัฐและเอกชนในจังหวัดขอนแก่นมีความต้องการใช้สารสนเทศสาขาเศรษฐศาสตร์อยู่ในระดับมาก ประเภทสารสนเทศที่ต้องการมากที่สุดคือ เอกสารรายงาน และมีความต้องการใช้ข้อมูลด้านเศรษฐกิจทั่วไปมากที่สุด สำหรับวัตถุประสงค์ของการใช้ข้อมูลคือ ใช้เพื่อการปฏิบัติงาน และปัญหาสำคัญในการใช้ข้อมูลสาขาเศรษฐศาสตร์คือ ข้อมูลไม่ทันสมัย ข้อมูลขาดความน่าเชื่อถือ ตามลำดับ

ห้องสมุดและศูนย์สารสนเทศ ธนาคารแห่งประเทศไทย (2534) ได้สำรวจความต้องการสารสนเทศของพนักงานธนาคารแห่งประเทศไทยเฉพาะสำนักงานใหญ่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความแตกต่างเฉพาะบุคคลของพนักงานธนาคารแห่งประเทศไทยกลุ่มที่ปฏิบัติงานด้านวิเคราะห์ (ระดับ 4 - 6) กับความต้องการและการใช้สารสนเทศ ศึกษาถึงพฤติกรรมการใช้ห้องสมุดและศูนย์สารสนเทศของพนักงาน ศึกษาความต้องการสารสนเทศเกี่ยวกับสาขาวิชา หัวเรื่องที่น่าสนใจ ประเภท รูปแบบ ความทันสมัย ขอบข่าย และวิธีนำเสนอที่ผู้ใช้ต้องการ ตลอดจนความสนใจสิ่งพิมพ์และบริการของห้องสมุดที่น่าสนใจ และเพื่อทราบความเห็นและข้อเสนอแนะของผู้ใช้ในการปรับปรุงระบบการจัดเก็บ และบริการของห้องสมุด โดยแจกแบบสอบถามโดยตรงแก่พนักงานอัตราเงินเดือน ชั้น 4 - 6 ที่ทำงานด้านวิเคราะห์ในส่วนงานต่าง ๆ ของธนาคารจำนวน 376 คน ผลการวิจัยสรุปได้ว่า สาขาวิชาและหัวเรื่องที่พนักงานเกือบทุกส่วนงานสนใจมากที่สุดคือ ข้อมูลในสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ โดยเฉพาะนักเศรษฐศาสตร์ของฝ่ายวิชาการสนใจสูงสุดถึง 183 หัวเรื่อง สำหรับความทันสมัยของข้อมูลนั้น ต้องการข้อมูลปีปัจจุบันมากที่สุด ผู้ตอบแบบสอบถามจากฝ่ายวิชาการซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักเศรษฐศาสตร์ต้องการขอบข่ายของข้อมูลและวิธีนำเสนอสามอันดับแรก ได้แก่ ข้อมูลสรุป ข้อมูลที่มีเนื้อหาแนวคิดกว้าง ๆ และข้อมูลที่เรียบเรียงด้วยภาษาเรียบง่าย ตามลำดับ

จากผลงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า การศึกษาพฤติกรรมการใช้สารสนเทศของนักสังคมศาสตร์มักจำกัดอยู่ในเรื่องของความต้องการใช้เอกสารสิ่งพิมพ์หรือข้อมูลต่าง ๆ เป็นสำคัญ งานวิจัยของสรชัย พิศาลบุตร (2538) และวิมล คำชู (2538) พบว่า นักวิชาการ นักวิจัย มีความต้องการใช้ข้อมูลสาขาเศรษฐศาสตร์มากที่สุด และข้อมูลที่ใช้มากที่สุดคือ เศรษฐกิจทั่วไป แหล่งที่มาของ

ข้อมูลสาขาเศรษฐศาสตร์ที่มีผู้ใช้มากที่สุดคือ ธนาคารแห่งประเทศไทย ส่วนปัญหาสำคัญในการใช้ข้อมูลสาขาเศรษฐศาสตร์ของผู้ใช้คือ ข้อมูลไม่ทันสมัย ส่วนห้องสมุดและศูนย์สารนิเทศธนาคารแห่งประเทศไทย (2534) ได้ทำการศึกษาความต้องการใช้สารนิเทศของพนักงานธนาคารแห่งประเทศไทยพบว่า พนักงานของธนาคารสนใจข้อมูลในสาขาเศรษฐศาสตร์มากที่สุด โดยเฉพาะนักเศรษฐศาสตร์ของธนาคาร นอกจากนี้ ยังต้องการข้อมูลในปัจจุบันและเป็นข้อมูลสรุปเป็นส่วนใหญ่

จากผลการศึกษาดังกล่าวทำให้ทราบพฤติกรรมการใช้สารนิเทศที่มีความเหมือนและความแตกต่างกันระหว่างพนักงานธนาคารแห่งประเทศไทย ที่ปฏิบัติงานที่สำนักงานใหญ่และสำนักงานสาขา

ส่วนงานวิจัยในต่างประเทศที่น่าสนใจ ได้แก่ งานวิจัยของ Chatman (1991) ได้ศึกษาพฤติกรรมการค้นหารสารนิเทศของชนชั้นแรงงานซึ่งเป็่นนักการภารโรงของมหาวิทยาลัยเซาท์เทอร์น (Southern University) ผลการศึกษาพบว่า ถึงแม้ว่านักการภารโรงมีความต้องการสารนิเทศอยู่บ้าง เช่น สารนิเทศเกี่ยวกับการจ้างงาน การให้คำปรึกษา แต่จะไม่สนใจค้นหารสารนิเทศที่อยู่นอกเหนือจากสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่เขาเกี่ยวข้อง ซึ่งอธิบายได้ว่า สารนิเทศนอกเหนือไปจากที่เขาคุ้นเคย ไม่เคยอยู่ในความสนใจ จึงไม่มีแรงจูงใจที่จะสืบเสาะหาว่า มีแหล่งสารนิเทศนั้นอยู่ที่ใด นอกจากนี้ สารนิเทศส่วนใหญ่ที่เขาสนใจจะเป็นเรื่องที่หาได้ง่ายในแหล่งใกล้ ๆ ตัว และมักเกี่ยวข้องกับความเป็นจริงในชีวิตประจำวัน

Repo (1989) ได้วิเคราะห์งานวิจัยของนักเศรษฐศาสตร์ นักวิจัยทางการบัญชี และนักบริหารในสาขาสารนิเทศทางเศรษฐศาสตร์ เพื่ออธิบายและวัดคุณค่าของสารนิเทศ นักเศรษฐศาสตร์ระบุว่า สารนิเทศเป็นสิ่งที่มืคุณค่า ช่วยลดความไม่แน่นอน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ข้อมูลที่เป็นตัวเลขและสถิติ ช่วยให้สามารถวิเคราะห์ปัญหาได้ดี การใช้สารนิเทศสำหรับการวิจัยของนักเศรษฐศาสตร์ใช้หลักทฤษฎีสำคัญ 4 อย่าง คือ โดยอาศัยข้อมูลสถิติ (Statistical Decision Theory Approach) ทฤษฎีดุลยภาพ (Equilibrium Theory Approach) ทฤษฎีการประเมินคุณค่าแบบหลายมิติ (Multidimensional Value Approach) และทฤษฎีการรับรู้ (Cognitive approach) นอกจากนี้ยังพบว่า สารนิเทศเป็นสิ่งจำเป็นที่ช่วยให้การตัดสินใจและแก้ปัญหาต่าง ๆ ซึ่งได้แก่

- 1) ช่วยให้รู้และแจกแจงปัญหา
- 2) ช่วยให้สามารถนิยามและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง
- 3) ช่วยให้สามารถพัฒนาสมมติฐานแย้ง (Alternative Hypothesis)

- 4) ช่วยประเมินผลหาทางเลือกอื่น
- 5) ช่วยหาทางแก้ปัญหาที่เหมาะสม
- 6) ช่วยให้วางแผนปฏิบัติได้ดี
- 7) ช่วยติดตามผลการทำงาน

Olanigan (1987) พบว่า สารนิเทศที่ผู้ประกอบการธุรกิจขนาดย่อมต้องการมี 6 ด้าน คือ การได้มาและการระดมทุน การจัดการอบรมสำหรับผู้บริหารธุรกิจขนาดย่อม ความรู้ด้านเทคโนโลยี ความรู้เกี่ยวกับนโยบาย การฝึกปฏิบัติและกฎระเบียบ ความรู้ด้านการตลาด และความรู้ด้านการค้าต่างประเทศ

Nkereuwem (1984) ได้ศึกษาการใช้สารนิเทศของนักวิทยาศาสตร์และวิศวกรสาขาอุตสาหกรรมปิโตรเลียม พบว่า นักวิทยาศาสตร์และวิศวกรใช้แหล่งสารนิเทศประเภทสิ่งพิมพ์ไม่แตกต่างกัน แต่วิศวกรใช้สารนิเทศบุคคลมากกว่านักวิทยาศาสตร์ อย่างไรก็ตาม การทดสอบสมมติฐานไม่สามารถตอบได้ว่า สารนิเทศสิ่งพิมพ์กับสารนิเทศบุคคลอย่างใดตอบสนองความต้องการของทั้งสองกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่า นอกจากนี้ยังพบว่า นักวิทยาศาสตร์นิยมใช้ห้องสมุดมากกว่าวิศวกร

Olaisen (1984) ได้ศึกษาพฤติกรรมการค้นหาสารนิเทศของนักวิทยาศาสตร์และนักวิชาการ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม การสำรวจภาคสนาม (โดยการสังเกตและสัมภาษณ์) และศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องพบว่า แหล่งสารนิเทศที่ใช้มากที่สุดคือ วารสาร เครื่องมือที่ใช้ในการค้นหาสารนิเทศคือ รายการเอกสารอ้างอิงที่ปรากฏในวารสารและหนังสือ และเห็นว่าบรรณานุกรม บัตรรายการ และบรรณารักษ์มีความสำคัญน้อย มักใช้บริการห้องสมุดประชาชนและร้านจำหน่ายหนังสือ นอกจากนี้ยังพบว่า การแนะนำส่วนบุคคลให้รู้แหล่งที่มีเอกสารและการติดต่ออย่างไม่เป็นทางการเป็นสิ่งสำคัญ

Mick, Lindsey and Callahan (1980) ได้ให้ความเห็นว่า พฤติกรรมสารนิเทศแต่ละบุคคลมีส่วนเกี่ยวข้องกับทัศนคติ ภูมิหลัง บทบาทหน้าที่ ลักษณะงานเฉพาะ สภาพแวดล้อม เป็นต้น

Skelton (1973) ซึ่งศึกษาเปรียบเทียบความต้องการใช้สารนิเทศของนักวิทยาศาสตร์และนักสังคมศาสตร์ในประเทศอังกฤษ สรุปผลดังนี้

- 1) ด้านการใช้แหล่งสารนิเทศ นักสังคมศาสตร์ใช้หนังสือ วารสาร และการติดต่อระหว่างบุคคลอย่างไม่เป็นทางการในระดับมาก
- 2) ด้านวิธีการค้นหาเอกสาร นักสังคมศาสตร์ส่วนใหญ่ใช้ดัชนี สารระสังเขปและคำแนะนำส่วนบุคคล ส่วนการเข้าใช้ห้องสมุดโดยตรงถือว่าไม่สำคัญนัก

3) ด้านการใช้วารสารสาระสังเขปพบว่า นักวิทยาศาสตร์ใช้สาระสังเขปน้อยกว่า นักสังคมศาสตร์เล็กน้อย โดยทั้งสองกลุ่มใช้เพื่อการติดตามข่าวสารทันสมัย (Current Awareness) เหมือนกัน

4) ด้านการเข้าร่วมประชุมทางวิชาการพบว่า นักสังคมศาสตร์ใช้วิธีการได้รับสารนิเทศจากการพูดคุยและจากเอกสารรายงานการประชุม

5) ด้านการค้นหาวรรณกรรมพบว่า นักสังคมศาสตร์นิยมค้นหาวรรณกรรมด้วยตัวเอง ส่วนนักวิทยาศาสตร์มักให้คนอื่นค้นให้

6) ในด้านความสามารถทางภาษาพบว่า นักวิทยาศาสตร์มีความสามารถ และตระหนักถึงความสำคัญของภาษามากกว่านักสังคมศาสตร์

7) ในด้านแรงกระตุ้นให้ทำการวิจัยพบว่า ทั้งสองกลุ่มเห็นว่าข้อเขียน งานของตนเอง และการติดต่อระหว่างบุคคลอย่างไม่เป็นทางการมีความสำคัญ

Lin and Garvey (1972) ศึกษาโครงการสำรวจความต้องการใช้สารนิเทศสาขาสังคมศาสตร์ (The Investigation into Information Requirements of the Social Sciences - INFROSS Project) ของนักวิจัยสาขาสังคมศาสตร์ในประเทศอังกฤษพบว่า ในการทำวิจัยนักวิจัยสาขาสังคมศาสตร์ชาวอังกฤษใช้วารสารและหนังสือมากที่สุด และใช้ช่องทางสารนิเทศที่ไม่เป็นทางการคือ การติดต่อกับเพื่อนร่วมงานหรือผู้เชี่ยวชาญในสถาบันเดียวกันมากที่สุด ทั้งนี้ Skelton (1973) และ Lin and Garvey (1972) มีความเห็นสอดคล้องกัน ในด้านความต้องการสารนิเทศของนักวิชาการในสาขาต่างกัน ซึ่งนอกจากจะมีความต้องการสารนิเทศที่แตกต่างกันแล้ว นักวิชาการภายในกลุ่มเดียวกันยังมีความต้องการสารนิเทศที่แตกต่างกัน อีกด้วย

Line (1969) กล่าวว่า ความต้องการสารนิเทศของนักสังคมศาสตร์มีความแตกต่างกัน เนื่องจากสาขาวิชาสังคมศาสตร์มีความหลากหลาย ในขณะที่เดียวกันนอกจากจะมีความสัมพันธ์กับแขนงวิชาต่าง ๆ ในสังคมศาสตร์แล้วยังสัมพันธ์กับสาขาวิทยาศาสตร์และสาขามนุษยศาสตร์อีกด้วยและนอกจากนี้นักสังคมศาสตร์บางกลุ่มเป็นพวกที่มีความเชื่อมั่นในตัวเองสูง

Gohlert (อ้างถึงใน ศิริพร สุวรรณะ, 2529) สำรวจการใช้วารสารของห้องสมุด มหาวิทยาลัยอินเดียพบว่า วารสารในสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ที่นิยมใช้กันมากที่สุดคือ *Journal of Economic Theory*, *Economic Journal* และ *Quarterly Journal of Economics* สำหรับการค้นสารนิเทศโดยผ่านบริการสารนิเทศทันสมัย (Current Awareness Service) นั้น วารสารที่มีผู้ต้องการมากที่สุดคือ *Journal of Political Economy*, *Economic Journal* และ *Quarterly Journal of Economics* ตามลำดับ

จากการศึกษางานวิจัยต่างประเทศที่กล่าวมาข้างต้นทำให้ทราบว่า แหล่งสารนิเทศที่นักสังคมศาสตร์นิยมใช้คือ การติดต่อระหว่างบุคคล ส่วนข้อค้นพบที่น่าสนใจสรุปได้ดังนี้

Olaisen (1984) พบว่า นักวิทยาศาสตร์และนักวิชาการถือว่าการติดต่ออย่างไม่เป็นทางการสำคัญ ส่วน Nkereuwem (1984) พบว่า วิศวกรนิยมใช้สารนิเทศบุคคลมากกว่านักวิทยาศาสตร์ นอกจากนี้ Skelton (1973) พบว่า นักวิทยาศาสตร์และนักสังคมศาสตร์นิยมใช้การติดต่อระหว่างบุคคลอย่างไม่เป็นทางการในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Lin and Garvey (1972) ที่พบว่า นักวิจัยสาขาสังคมศาสตร์ชาวอังกฤษใช้การติดต่อกับเพื่อนร่วมงานหรือผู้เชี่ยวชาญในสถาบันเดียวกันมากที่สุด

ในด้านการใช้แหล่งสารนิเทศ Olaisen (1984) พบว่า แหล่งสารนิเทศที่นักวิทยาศาสตร์และนักวิชาการใช้มากที่สุดคือ วารสาร เครื่องมือที่ใช้ในการค้นหาสารนิเทศคือ รายการเอกสารอ้างอิงที่ปรากฏในวารสารและหนังสือ และมีความเห็นว่าบรรณานุกรม บัตรรายการ และบรรณารักษ์มีความสำคัญน้อย สำหรับ Nkereuwem (1984) พบว่า นักวิทยาศาสตร์และวิศวกรใช้แหล่งสารนิเทศประเภทสิ่งพิมพ์ไม่แตกต่างกัน แต่วิศวกรใช้สารนิเทศบุคคลมากกว่านักวิทยาศาสตร์ นอกจากนี้ยังพบว่า นักวิทยาศาสตร์นิยมใช้ห้องสมุดมากกว่าวิศวกร ส่วน Skelton (1973) และ Lin and Garvey (1972) พบว่า นักสังคมศาสตร์ใช้หนังสือ วารสาร และการติดต่อระหว่างบุคคลอย่างไม่เป็นทางการในระดับมาก นอกจากนี้ Skelton (1973) ยังพบว่า นักสังคมศาสตร์นิยมใช้ดรรชนี สาระสังเขป การแนะนำส่วนบุคคล และยังเห็นว่าการเข้าใช้ห้องสมุดโดยตรงถือว่าไม่สำคัญนัก

ส่วน Chatman (1991) พบว่า ชนชั้นแรงงานซึ่งเป็นนักการภารโรงในมหาวิทยาลัยเซาท์เทิร์นนิยมใช้สารนิเทศที่หาได้ง่ายในแหล่งใกล้ ๆ ตัว และเป็นสารนิเทศที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน สำหรับ Repo (1989) พบว่า นักเศรษฐศาสตร์จะใช้สารนิเทศเพื่อการตัดสินใจและแก้ปัญหา และนอกจากนี้ Olanigan (1987) พบว่า สารนิเทศที่ผู้ประกอบการธุรกิจขนาดย่อมต้องการส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการพัฒนาธุรกิจเพื่อให้กิจการดำเนินไปด้วยความมั่นคง

Skelton (1973), Lin and Garvey (1972) และ Line (1969) มีความเห็นสอดคล้องกันว่า นักสังคมศาสตร์และนักวิชาการมีความต้องการสารนิเทศแตกต่างกัน

ดังนั้น ความต้องการสารนิเทศของนักสังคมศาสตร์จึงมีความแตกต่างกันตามสาขาวิชา อาชีพ ทัศนคติ ภูมิหลัง บทบาทหน้าที่ ลักษณะงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนสภาพแวดล้อม ซึ่งเห็นได้ว่าสอดคล้องกับความจำเป็นในการใช้สารนิเทศของแต่ละกลุ่ม